

AZ IZR. MAGYAR
IRODALMI TÁRSULAT
KIADVÁNYAI.

III.

TALMUDI ÉLETSZABÁLYOK
ÉS
ERKÖLCSI TANÍTÁSOK.

BUDAPEST.

1896.

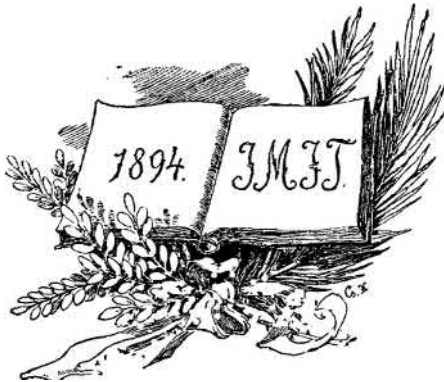
TALMUDI ÉLET SZABÁLYOK

ÉS

ERKÖLCSI TANÍTÁSOK.

HÉBERBŐL FORDÍTOTTA ÉS BEVEZETÉSSSEL s JEGYZETEKkel ELLÁTTA

DR KRAUSZ SÁMUEL.

BUDAPEST.
LAMPEL (WODIANER F. ÉS FIAI)

CS. ÉS KIR. KÖNYVKERESKEDÉS BIZOMÁNYA.

FRAKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

BEVEZETÉS.

Sokszor halljuk még napjainkban is a zsidó közszájon a *Derech erez* szavakat. A két szó oly fogalmat jelent, mely tartalmasságánál fogva bajosan adható vissza egyetlenegy szóval; van benne valami abból, a mit mi illemnek, jó modornak, tapintatnak s udvariasságnak nevezünk, de van benne ennél több is. A vallásos zsidó ember a jó s tisztességes magaviselet alatt első sorban *erkölcsös* magaviseletet ért; magatartásunk, viselkedésünk, társadalmi érintkezésünk tehát csak úgy kifogástalan, mondjuk: emberséges, ha életünk mindezen mozzanataiban tekintettel vagyunk a vallás és erkölcsstan követelményeire. Az illem és a jó modor kedvessé tesz bennünket embertársaink előtt, már pedig erkölcsi kötelesség az, hogy embertársainknak kedvében járjunk. Ámde embertársaink nemcsak akkor ütköznek meg rajtunk, ha a társadalomban szokásos illemszabályokat nem tartjuk be, hanem akkor is, ha életmódunk nem tiszta, nem erkölcsös, nem vallásos, sőt ilyen esetben a felháborodás még nagyobb. Jó magaviselet s erkölcsös életmód együvé tartoznak; még a legudvariasabb ember sem lehet tetszetős, ha tudjuk róla, hogy életmódjában nem erkölcsös. Innen

van, hogy illemszabályok és erkölcsi tanítások egymásba fűződnek s egymással váltakoznak, a mint az a jelen munkában is történik.

A jelen munka egy kis talmudi könyvnek, a «Derech erez» című traktatusnak a fordítása; a «Derech erez» névvel jelölik ugyanis a talmudban mindazon tudni s megtartani valókat, melyek az élet czélszerű berendezésére szükségesek. Czélszerűen rendezzük be életünket, ha vallásosak, erkölcsösek, a társadalmi szokásokban járatosak vagyunk. Ezzel azonban még nincsenek felsorolva azon inkább külső, anyagi kellékek is, melyek nélkül nyugodt és békés élet nem képzelhető; az ilyen kellékek az anyagi jóiét s az egészség biztosítása a keresetmód kellő megválasztása s a testi élet gondozása által. Ez oknál fogva a mi munkánk is, mely az egész élet számára akar útmutatással szolgálni, nagyon helyesen a keresetmód s az egészség tekintetében is szolgáltat bölcs tanácsokat. Látni való ebből, hogy a «Derech erez» traktatus se nem tisztán illetan, se nem erkölccstan, hanem útmutatás az élet praktikus berendezésére, aképen azonban, hogy az illemszabályok és erkölcsi tanítások mégis a főalkatrészét képezik, míg a tisztán gyakorlati tanítások csak gyéren fordulnak benne elő.

Az ilyen praktikus életbölcseségnek a tanítása a legrégebb idők óta dívik a zsidóságban. Már a szentírás is sok tanítást tartalmaz arra nézve, hogy miképen kell s lehet az életet czélszerűen berendezni, s az egyik könyve, a *Misle* vagy *Példabeszédek könyve*, majdnem kizárólag ezzel foglalkozik. Ezeket a tanításokat a szentírás egyszerűen «bölcseségnek» (chokhma) nevezi

s minden valószínűség szerint az «életbölcseőségnek» egész kis irodalma volt a régi Izraelben, melyből csak kevés maradt fenn az utókor számára.

Az életbölcseégről szólni, írni s gondolkodni olyanira meghonosodott a régi zsidóságban, hogy épen ezen irodalomág hozza a legszebb utóhajtásokat nemcsak az állami élet utolsó idejéig, hanem a külön nemzeti élet megszűnése és a szentírás gyűjteményének lezárása után is. A közönséges időszámítástól mintegy kétszáz évvel visszafelé számítva keletkezik a bölcseőség irodalmának egyik legszebb terméke, *Szírach könyve*, valamivel később a szintén becses *Salamon bölcseége*. Mindkét könyvnek hiteles szövege most már csak görög nyelven van kezünkben, de Szírach könyvéből héber nyelven is bírunk tekintélyes töredékeket azon szerencsés körülmény folytán, hogy a nagy talmudi s midrási irodalomban igen számos mondás és szentencia idéztetik belőle. Mi sem mutatja jobban a Szírach-könyvnek nagy becsét, mint azon tisztelet, melylyel a talmud róla beszél, de meg kell emlékeznünk arról is, hogy a Szírach-könyvnek módorában és mintája szerint még jóval később is írtak hasonló könyveket s magát a könyvet már az ó-korban lefordították idegen nyelvekre.

A bölcseőség irodalma még ezentúl is egyre tart. A hagyomány korszakában a zsidóság nagy tanítói, a *tannaüák*, veszik fel s fonják tovább a nagy fonalat. A talmudi tudomány oly nagy hérosai, mint a minők p. o. Eabbi Jochanan ben Zakkaj, Kabbi Meir, Bar-Kappára s mások, egyúttal abban is kiválnak, hogy tovább művelték a bölcseőség irodalmát s új termékek-

kel gyarapították azt; ezen férfiakra ugyanis tudjuk, hogy tanulságos meséket költöttek, ilyen módon is életbölcséséget tanítván. Az akkori idők s uralkodó nézetek, sajnos, nem voltak kedvezők arra nézve, hogy e termékeket megbecsüljék s az utókor számára külön munkákban megőrizték, és így a gazdag termelésből csak egyes mondások, kijelentések és szentenciák menekültek át az utókorra. A nagy veszteségért némileg kárpótolva vagyunk azon gyönyörű koszorú által, melyet a *misna* gyűjtője az egyes elszórt virágos mondásokból összefűzött s a melyet még manapság is oly szívesen olvasunk, az «Atyák mondásai*) (Pirké Aboth) által. Ezen gyűjteményen kívül is elég gyöngymondással találkozunk szórványosan a talmudban s midrásban, melyek mindannyian a thannaiták korabeli bölcséségirodalomnak maradványai vagy legalább annak szellemében tartott termékek. A termelés ezen neme egészen a talmud befejezéséig, vagyis körülbelül 500-ig tart.

A talmud utáni korszak első századai, mint sok más téren, úgy a bölcsesség irodalmának terén is, nem teremtenek újat, hanem csak arra szorítkoznak, hogy a talmud s midrás rengeteg anyagából rendszeres kivonatokat csináljanak. A praktikus életbölcséséget célzó tanítások, mint láttuk, el vannak szórva az egész hagyományos irodalomban. Most már nem kellett mást tenni, mint ezen szórványos anyagot összegyűjteni, hogy szépen kéznél legyenek a korábbi időkben keletkezett illemszabályok s erkölcsi tanítások. Ilyen módon keletkezett a nyolczadik század táján a «Derech erez» traktatus.

A *Derech erecz* traktatus tehát irodalmi tekintetben csak első látásra talmudi termék, tényleg azonban az ősrégi bölcseségi irodalomnak egyik legifjabb, a kor színezetét magán viselő utóterméke. Mint ilyen, csekély kivétellel egész anyaga a régi időből való, tartalmaz tehát elemeket Szirach könyvéből, a Pirke Abothból, a talmudból s midrásból; a *Derech erecz* traktatusnak majdnem minden egyes mondatát ki lehet mutatni az imént nevezett régibb forrásokban. Ezen körülmény nagyon emeli a *Derech erecz* becsét, mert ily módon csak keletkezésénél fogva esik a középkorba, tartalmánál fogva azonban jól visszanyúl az ó-korba, úgy hogy bátran mondhatjuk, hogy e munkában *talmudi* életszabályokkal s *talmudi* erkölcsi tanításokkal van dolgunk.

A mi talmud-kiadásainkban a talmud vaskos kötetei közt a mi kis könyvünk a kilencedik kötetben foglal helyet más egykorú, kisebb s hasonló természetű irodalmi termékek között. A rendes talmud-kiadásokban két kis könyvvel találkozunk, mely a *Derech erecz* nevet viseli és a melyek közül az első a «nagy», a második a «kis» *Derech erecznek* (*rabba* s *zuta*) neveztetik. A tartalomra s az anyag természetére nézve nincs a két *Derech erecz* közt semmi különbség; mindkettő vegyest tartalmaz illemszabályokat, erkölcsi tanításokat s gyakorlati tanácsokat; mindkettő régibb elemek összegyűjtéséből keletkezett. Különbség csak a nyelvezet s a tárgyalás tekintetében észlelhető. A *Derech erecz zuta* mondatai rövidebbek, velősebbek, kifejezőbbek, a *gnóma* s az *epigramma* műfajaihoz közelebb állók, mint a *Derech erecz rabba* mondatai;

azonkívül ez utóbbiban igen sok az elbeszélő rész, a melyek, igaz, nagyon alkalmasak a felállított tételek illusztrálására s bizonyos élénkséget hoznak a tárgyalásba, másrészt azonban a könyvet kivetkőztetik példabeszédes természetéből s széjjelválasztanak együvé tartozó dolgokat. De nemcsak nyelvezet s szerkezet dolgában, hanem belső értékére nézve is a kisebbnek nevezett könyv fölötté áll a nagyobbak a benne megbeszélt tárgyak változatosságánál s fontosságánál fogva. Jellemző még a kisebb *Derech erez* könyvre, hogy az ebben foglalt életszabályok s erkölcsi tanítások tulajdonképpen csak a tudósokra szólnak, nem pedig a nagy közönségre. A talmudi korszakban ugyanis a tudósok vagyis az írástudók a tudatlan hitfelekkel szemben meglehetősen zárkózott s elkülönödött társadalmi osztályt képeztek; ezen társadalmi osztálynak megvoltak a maga külön érintkezési módjai, szokásai, felfogásai s illemszabályai és kétséget sem szenved, hogy a jelen munka első sorban ezen társadalmi osztály számára készült. A népes palesztinai s babyloniai főiskolákban, melyek nem is annyira tanintézetek, mint inkább tudományos társaságok voltak, a tudós tagok között sajtószerű életmód fejlődött ki; tudni kellett, mivel tartozik a tanítvány az iskolafőnek, az iskolatárs az iskolatársnak, az írástudó a maga méltóságának s társadalmi állásának. Ezen, az élet bölcs berendezését célzó tanításoknak felfogása hibás volna, ha nem tartanánk szem előtt, hogy ezek tudósok részéről készültek tudósok számára. A későbbi zsidóság, igaz, nemcsak a tudósokra, hanem az egész közönségre nézve is mértékadóknak tartja a *Derech erez* sza-

bályait — oly folyamat ez, mely becsületére válik a zsidóságnak s több téren észlelhető — ámde művelődéstörténeti szempontból a mi könyvünk csak úgy talál helyes méltánylásra, ha folyton szemünk előtt tartjuk azon tényt, hogy a jelen erkölcsi útmutatás a tudósok osztálya számára készült. Tényleg könyvünk még homlokán is viseli ezen jellegét, a mennyiben ugyanis régi kéziratokban a *Derech erecz zuta* név nem is szerepel s a könyvnek a címe *Az írástudók magaviseletének szabályai*. Egy középkori gyűjteményes munka, a *Machzór Vitry*, mely még csak két évvel ezelőtt jelent meg a «Mekiczó Nirdámim» (régii zsidó szerzők munkáinak kiadására alakult) egylet kiadványai közt, hasonlóképen ezen a címen közli a kisebb *Derech erecz* traktatust, még pedig első helyen, mely után a nagyobbak nevezett traktatus következik *Derech erecz* címen.

Mindezekből kitűnik, hogy a *Derech erecz zuta*, mely a jelen magyar fordításban első résznek nevezetik, nem holmi kivonata vagy átdolgozása a nagyobbik könyvnek, hanem attól független, önálló, sajátlagos jelleggel bíró irodalmi termék. Hogy tárgya s tartalma mégis amazéhoz hasonló, az csak azt mutatja, hogy a talmudban és midrásban elszórt gyöngy-mondásokat nem egy ízben, hanem többször s különböző szempontok szerint gyűjtötték össze; így szokott az történni mindig, valahányszor régibb munkákból kivonatokat csinálnak. A sok szép és épületes szentencia, tanács s tanítás, mely szanaszét el van terjedve a hagyományos irodalomban s épen azért nehezen hozzáférhető, így csoportosítva, összegyűjtve s elren-

dezve, valóságos népolvasmányul szolgálhat, s nem csoda, ha azt többször is gyűjtögették. Hogy a *Derech erecz* könyvet tényleg olvasták a nép körében, csak úgy, mint most az Aboth-szakaszokat, mutatja azon körülmény, hogy benne van a Machzór Vitry-ben, a mely munka tulajdonképen a templomi imarendet ismerteti.

A közkedveltség s az olvasottság, melynek a *Derech erecz* traktatus örvendett, nem vált a könyvnek hasznára. Az ilyen népkönyvből mindenki a maga *könyvét* szeretné csinálni s a maga eszméit belevinni. A *Derech erecz* sem került ki e sorsot: toldozgatták, foldozgatták, hozzátettek s elvettek belőle, változtatták az elrendezést s a kifejezéseket, úgy hogy a szövege nagyon távol áll a helyességtől. Ez pedig nagy kár; a romlott szöveget sokszor nem lehet megérteni, az összefüggő dolgok egymástól elkerülnek, majd a hiány, majd a fölösleg, majd pedig az ismétlődések zavarják meg az olvasót. Ez okból a jelen magyar fordítás nem a közönséges kiadásokon alapszik, hanem kéziratok nyomán készült javított kiadásokon; névszerint az első rész, vagyis a *Derech erecz zuta* azon szövegen, melyet A. J. Tawrogi adott ki (Königsberg, 1885), a második rész, vagyis a *Derech erecz rabba*, jobbnak hiányában azon szövegen, mely a Machzór Vitry-ben (Berlin, 1893) foglaltatik; mindkét alapul vett szöveghez azonban más, jobb fajtájú kiadások is fölhasználtattak. Megjegyzendő továbbá, hogy a két rész egymásutánjában, valamint a második rész szakaszainak számozásában szintén a Machzór Vitry szolgált mintául.

Maga a fordítás majdnem szórul-szóra követi az

eredeti szöveget. Ha a szószerinti fordítás nem látszott az értelem megállapítására elégségesnek, itt-ott magában a szövegben hozzájárul néhány magyarázó szó, a legtöbb esetben pedig jegyzet alakjában a munka végén. Mindjárt megemlítjük, hogy a szöveg csak ritkán szorul magyarázatra — oly annyira megegyezik a tartalma a mai eszmekörrel. Mindamellett találhatók mind a két részben egyes helyek, melyek a modern olvasó előtt csak hosszú magyarázat kíséretében váltak volna felfoghatókká; az ilyen helyek a fordításból kimaradtak; kimaradtak továbbá a második részből a tárgyalást megszakító elbeszélések és az első részszel párhuzamos helyek. Egészben véve az első részből mindössze három-négy mondat hiányzik a fordításban, míg a második részben a héber szöveghez képest majdnem a fele kimaradt. A kihagyásokkal szemben toldást csak az képez, hogy a szakaszok élén a fordításban röviden jelezve van a szakaszok tartalma; a szakaszokon belül is az egyes tételek önállóan lettek számozva.

Végül hadd álljanak itt a zsidó tudomány nagy mesterének, *Zunz*-nak a szavai: «*Derech erecz zuta*, mely tükör akar lenni a tudósok számára, tele van nemes erkölcsi tanításokkal és magvas életbölcsessel, melyet a philosophusok még most is sikerrel tanulmányozhatnak».

Az ó-kori zsidó életbölcseiségnek ezen maradványát bátran szembe állíthatjuk úgy a többi keleti népek gnóma-irodalmával, mint a sokat magasztalt és sokat olvasott görög és római gnóma-költészettel; a «hét görög bölcsnek a mondásai», *Theognis* remekei,

Publius Syrus böles tanításai és *Cato mondásai* tetsze-
tösebbek lehetnek ugyan nyelv és forma tekintetében,
de valódi életbölcséséget, igazi jámborságot, tiszta
erkölcsösséget mégis csak legjobban a Sokat rágalma-
zott és nagyon elhanyagolt talmudban fogunk találni.

Talmudi életszabályok és erkölcsi tanítások.

ELSŐ EÉSZ.

I. FEJEZET.

Jó tulajdonságok. Hasonlatok a sikeres tanulás illusztrálására. Megnyugvás Isten akaratában. A csábítás veszedelme. Jól kell vigyázni minden szóra. Az igazi tudós.

1. Az írástudók tulajdonságai: az írástudó szerény, alázatos, gondos és eszes; sokat eltűr, kedveltje az embereknek s még házanépe iránt is alázatos; kerüli a bünt, minden embert tettei szerint ítél meg; a világi javak után nem áhítozik, mondván: „Ezen világ úgy sem az enyém!"; szorgalmasan tanul, oda terítvén ruháját a tudósok lábai elé;* nem lehet rajta csúf dolgot látni, mindig tárgyyszerűen kérdez s kellően felel.

2. Olyan légy, mint a tömlő, melybe nem hatol be levegő, mint a mély virágágy, melyen megmarad a víz; mint a betapasztott korsó, mely megtartja a bort, mint a szivacs, mely mindent fölszí.

3. Ne légy olyan, mint a tágas ajtó, mely bebocsájtja a szelet, sem olyan, mint az alacsony ajtó, mely megáláztatja az előkelőket: olyan légy, mint az alsó küszöb, melyet mindenki tipor, és mint az alacsonyra bevert szeg, melyre mindenki ráakaszthatja holmiját.

4. Ha kárt szenvedsz vagyonodban, gondolj Jóbra, a

ki nemcsak pénzében, hanem testében is lakolt; ha kárt szenvedsz testedben, gondoldj Dáthánra s Abiramra, a kik elevenen szálltak alá a sírba.*

5. Ne tántorodj meg szemeid által — tudod, a botlást a szemek szokták okozni! Ne kíváncsozz csemegék után — hátha sokat találnál enni! Ne tanulj az istentelenektől és ne térj el a parancsolatoktól, nehogy elkárhozzál.

6. Ha mások valami rosszat mondanak felőled, még a nagy is kicsinynek tessenek neked; ha te mondasz másokról valami rosszat, még a kicsiny is nagynak tűnjék fel előtted, siess tehát és engeszteld őt ki.

7. Ne legyen rossz az életpályád, mert az nem válik a thóra dicséretére, hanem tetszetős legj^en az életpályád, mert csak ez illő az írástudóhoz! Szeresd a thórát és szerezz neki tiszteletet.

8. Szeresd az embereket s tartsd őket tiszteletben; a magad akaratát szorítsd vissza a felebarátod akaratá mellett — így cselekedett Eáchel Leával és Dávid Saulal* ; — a magad és felebarátod akaratát szorítsd vissza az Ég akaratá mellett — úgy a mint Jákob is, éppen ima közben lévén, nem csókolta meg Józsefet.**

9. Szeress így beszélni: «talán» és gyűlöld az ilyen mondást: «ez csak bizonyos» ; Eabbi Chidka ezt más szavakkal mondja: Szeresd a «talán»-t s gyűlöld ezt: «nem törődöm veled». — Óvakodjál mindentől, a mi a vétkekhez vezet, az ocsmány dologtól s a mi ahhoz hasonló, nehogy a vétkeknek még csak gyanúja is hozzád férjen.

10. Ne rágalmazd felebarátodat, mert gyógyíthatatlan beteg a rágalmazó. Tartózkodjál a mások hibáztatá-

sától, hátha másokat találnál hibáztatni s te magad tovább vétkezel.

II. FEJEZET.

Istenszeretet. A tanulásról. A birtok nem örök. Jó tanácsok az emberek iránt való magatartásról. Az ember önönmagát ne becsülje túl.

1. Minden utadon istenes szándék vezessen; szeresd Istent s félj tőle; buzgón s örömmel teljesítsd a valóságos parancsolatokat.

2. Ülj a vének előtt (azaz: tanulj a tudósoktól) és nyújtsd oda füledet, hogy halljad szavaikat; *de* hallgass tanulótársaid szavaira is.

3. Ne légy hamarkodó a felelésben; gondold meg jól, hogy felelhessél a dolgokra tárgyyszerűen, még pedig az előbbire előbb, az utóbbira utóbb; hadd helyben azt, a mi igaz, és ne szólalj föl olyan ember jelenlétében, a ki náladnál nagyobb a bölcseségben.

4. Ha valóban tanulni akarsz, ne mondd «hallottam» arra, a mit nem hallottál; ha olyas valamit kérdeznek tőled, a miben te nem vagy jártas, ne szegyeid mondani: «nem tudom»; és ha előadnak neked valamit s te nem értetted meg, ne szegyeid mondani: «adjátok elő még egyszer» és ne ámítsd magadat, mondván: «megértettem».

5. Tedd dolgaidat a saját hatásuk kedvéért s önmaguk miatt foglalkozzál velük, nem pedig hogy koronát csinálnál belőlük, hogy ékeskedjél velők, sem fejszét, hogy vágj vele, sem ásót, hogy ássál vele.

6. Hozzá kell szoknod, hogy a thóra szavait magadra

vállald, még fájdalom árán is. Ne keresd sérelmedet: van pontos számadás s pontos fizetés, van biztatás s van igazság.

7. Szeresd a thórát s tiszteljed, szeresd az embereket s tiszteld őket; szeresd a jámborságot, szeresd az egyenességet és szeresd az útbaigazítást. Ne vadászsz a tiszteletre és ne tartsd magad nagyra, ha te adsz véleményt.

8. Tudd meg, hogy nagy a különbség a ma s a holnap között, akár a te dolgozol, akár más dolgának a tekintetében; a mi kezében van ma, lehet, hogy holnap nem a tied: mire való hát neked az, a mi nem a tied? A ki magának foglalja le azt, a mi nem az övé, arról azt mondja az írás: *Jaj, a ki szaporít s nem a magáét.* (Habakuk II. 6.)

9. Szokj hozzá mindent jóval viszonzni, túrd el a sérelmet s szerettesd meg magad, légy alázatos s nyájas szavú. Légy szolgálatkész a feljebbvaló iránt s engedékeny a kormány iránt*. Buzgólkodj a jóban s tedd szélessé a válladat (sokat viselj el).

10. Tartsd magadat távol mindentől, a mi a vétekre vezet; remegj a legkisebb büntől, hátha a súlyosra visz téged; siess a legkisebb vallásos parancsolathoz, mert ez elvisz téged a fontosabbhoz.

11. Felebarátod becsülete oly drága legyen neked, mint a magadé, becsülj meg minden embert és ne mondd: «az egyiknek hízelegni fogok, hogy enni adjon, a másiknak, hogy inni adjon, emennek, hogy ruházzon, amannak, hogy betakarjon!» Jobb, ha önmagadtól szégyent érzesz, mintsem hogy mások szégyenítsenek meg. Ne gyalázzanak meg téged az ajkaid, ne hozzon rád megvetést a szád, ne becsméreljen téged a saját nyelv-

ved, ne szégyenítsenek meg téged a fogaid és ne hódolj saját szavaidnak.

12. Hogyha felebarátod szeretetét meg akarod magadnak szerezni, tégy-végy az érdekében, és ha távol akarsz maradni a bűntől, gondolkodjál s fontold meg, mi lesz a vége; vérted fel magad vallásos cselekedetekkel, élesítsd elmédet s örvendj a thóra csarnokaiban.

13. Ha sok jót tettél, kevés legyen a szemeidben, mondjad: «nem a magaméból tettem jót, hanem abból, a mit mások ajándékoztak nekem» és adj érte hálát az Égnek; hogyha pedig te veled tesznek bármily kis jót, nagynak tűnjék fel előtted. Ne mondd: «az én jeles cselekedeteim miatt tesznek velem jót», hanem «rút tetteim miatt tesznek velem jót, hogy már itt e földön kifizessék azt a kevés jót, a mi talán mégis van bennem], a mint írva vagyon: *Ellenségeinek tüstént fizet, hogy elpusztítsa őket* (V. Mózes VII, 10.). S ha csak kevés rosszat tettél is, soknak tűnjék fel előtted, mondjad: «Jaj nekem, hogy vétkeztem, jaj nekem, hogy botlást okoztam!» S ha te veled sok rosszat tesznek, kevésnek tűnjék fel előtted, mondjad: «Adósságomnak csak egy részét szedték be rajtam, pedig hiszen még többet érdemeltem volna!»

III. FEJEZET.

Óvatosság a beszédben. A hanyagság következménye. Máséhoz s a szenthez ne nyúlj. Béketűrés. Miből keletkezik a balgaság, a bálványimádás s a házasságtörés. Kötelezettségek. Jó hírnév s a tudomány. A tanulásról. Az alázatosság.

1. Bíráld meg szavaidat, mielőtt kiejted őket a szádból, és számolj tetteidben a bevett szokásokkal, hogy értéke legyen a lépteidnek.

2. Mindig igaznak tartsd az isteni ítéletet, mely téged ért, és tartózkodjál a zúgolódástól.

3. Úgy ítélj meg felebarátodat, hogy az érdemesség mérlegébe kerüljön, és ne zökkentsd őt a bűnösség mérlegébe ; a ki pedig téged dorgál, azt ne gyűlöld.

4. Légy kicsiny a saját szemeidben, megelégedett az osztályrészeddel, élvezd örömmel a keveset, akkor áldott lesz a sorod örökké, szemed jóságos és szíved ki-elégített lesz.

5. Szoktasd rá nyelvedet azt mondani: «nem tudom», nehogy hazugnak találtassál s rajta kapjanak.

6. Ha hanyag vagy az egyik vallásos parancsolatban, végtére hanyag leszel a másik parancsolatban is; ép úgy, ha könnyedén jársz el az egyik parancsolatban, végtére kicsinybe veszed a másikat is; ép úgy, ha átlépted a thóra szavait önkényedből, végre is kénytelen leszel azokat átlépni, akár akarod, akár nem, és még csak jutalmat sem várhatsz az így okozott fájdalomban.

7. Ha eltulajdonítod azt, a mi nem a tied, a tiédet is el fogják tőled venni.

8. Légy óvatos a szentelt tárgyak dolgában, úgy az adásban, mint az evésben:*

9. Türd el a sérelmet s szívesen állj beszédbe az ismerőseiddel; légy alázatos indulatú minden ember iránt, de főképen házad népe iránt: ha pedig zajongnál s háborúskodnál házad népével, úgy végre is a pokolba jutsz.

10. A fogadalmak kezdődése, kapuja a balgaságnak, a tisztátlanság kezdődése, kapuja a bálványimádásnak, a könnyelmű élet kezdődése a nőknél, kapuja a paráználkodásnak.

11. Ha kezeskedtél, kezeskedtél azért, hogy megtérít-sed; ha kölcsön adtál, kölcsön adtál azért, hogy be-követeld, ha kölcsön vettél, kölcsön vettél azért, hogy fizess; csak igyekezzél minél előbb végezni a számadással!

12. A ki jó hírnevet szerez magának, az szerzett valamit! A ki megszerezte magának a thóra ismeretét, az megszerezte a jövendő életet.

13. A szégyenlős nem tanulhat és az ingerlékeny nem taníthat; a tudatlan nem lehet jámbor és a dőre nem lehet istenfélő; a ki sokat üzérkedik, nem okosodik; vesd magada* s szívedet a thórára inkább, mint bárminő üzletre.

14. Tizenöt tulajdonságot jeleznek az írástudókról és ezek azok: ildomos a lövésében H ildomos az elmenő-seben és jámborba tanházban] ülése platt, bölcs a tudásban, okos az istenfélésben, szemes az útjain, gyűjt s emlékezik, sokat ismétél, sokat időz [a tudósok közelében], sokat, van a tanházban tárgyszerűen kérdez s kellően felel, hallgat s ellenvetéseket tesz és minden

szakaszhoz maga is hozzátold valamit; eljár a tudóshoz és tanul azért, hogy egykoron taníthasson és cselekedhessek.

15. Ne légy olyan, mint a felső küszöb, melyet aa ember keze nem bír elérni, sem olyan, mint a középső küszöb, mely, ha az ember neki dűleszkedik, nyikorog s majd hogy be nem dől, hanem olyan légy, mint az alsó küszöb, melyre mindenki rálép, még ha utoljára az egész épület bedől is, ez áll a helyén.

IV. FEJEZET.

Írástudók s pórnép. A thóra ingyenes. Jótékonyság s igaz szerzemény. Ne irigyeld a másét. Az ember függése Istentől. Földi s mennyei igazságszolgáltatás. A túlvilági Ítélet kedvez a jóknak.

1. Az írástudók ildomosak a társaságban, a tudatlan pórnép nem ildomos a társaságban.

2. Foglalkozni az írással (az írott törvénnyel), az egy módszer s mégsem módszer;* a misnával — az olyan módszer, melylyel jutalom jár; a talmuddal — nincs ennél jobb módszer, mindamellett jobban siess a misnához, mint a talmudhoz.*?

3. A thórát (tudományodat) ingyen add tovább s ne végy érte fizetést, nem szabad ugyaais a thóra dolgaiért fizetést venQÍ,'mert Isten is ingyen adta azt. Ha mégis fizetést szedsz a thóra után, úgy vagy, mintha szétrombolnád az egész világot.* Ám ne mondd: «nekem nincs pénzemw, mert minden pénz Az övé, a mint mondvá van: *Enyém az ezüst, enyém az arany, úgy mond a seregek Ura.* (Haggaj II, 8.)

4. Ha jótékony vagy, vagyonhoz fogsz jutni, ha pedig vagyonhoz jutottál, gyakorolj vele jótékonyt; amíg még kezdedben van, végy rajta földi s mennyei boldogságot; ha pedig nem gyakorolsz vele jótékonyt, hirtelen el fog illanni, mert szárnyai vannak neki s a levegőbe repül, a mint mondva van: *Úgy-e rátekint a szemed, de nincsen többé; mert szárnyakat fog magának készíteni, mint a sas, úgy repül az ég felé.* (Példabeszédek XXIII, 5.)

5. Ne mondd: amaz gazdag, én pedig szegény vagyok), mert nem minden ember részesül két asztalban* ; ne mondd: «amaz szép, én pedig rút vagyok», mert a mikor elköltözik az ember, úgy is csak olyan, mint a dög, sőt még kevesebb: az állati dögöt el lehet adni vagy ajándékozni, holott az embernek holt testére alig bírnak nézni; ne mondd: «amaz tudós, én pedig nem vagyok tudóst), mert bizonyára nem kerested föl a tudósokat úgy, mint ő; ne mondd: «amaz erős, én pedig gyenge vagyok», mert a valódi erő a thórában rejlik, a mint mondva van: *Áldjátok az Urat, ti angyalai, ti hatalmas erejűek, midőn végezték parancsát, midőn hallgattok szavának hangjára.* (Zsoltár cin. 20.)

6. A következő dolgokat vedd szívedre: honnan jöttél, hová mész és ki előtt fogsz egykoron törvényesen számadást letenni.

7. Ne vesd szemedet olyan pénzre, mely nem a tied, mert elsüllyed az ilyen, akár ha a mennyboltozaton volna is.

8. Ne engeddd, hogy füleid haszontalan dolgokat halljanak, mert azok könnyebben megperzselteinek, mint

a többi testrészek; ne beszéljen szád rágalmozó beszédet, mert egykoron azt fogják legelőször kérdőre vonni. Ne találtassák nálad rablott jószág, mert az összes testrészeid tanúskodni fognak ellened az örök hazában; ne vonjanak téged a lábaid bűnös dologhoz, nehogy elvonjon téged a halálnak anyyala.

9. Félj a földi igazságszolgáltatástól, daczára annak, hogy tanúfeleid pénzszeretők lehetnek, de még inkább félj a mennyei igazságszolgáltatástól, mert ott fenn igaz tanuk tanúskodnak ellened, és nem csak ez, hanem azt is gondold meg, hogy óráról-órára kihirdetik felőled: Ha örömmel teljesítetted igéimet, az én angyalseregem elébed megy, hogy üdvözöljön téged, sőt én magam is elébed megyek s azt mondom neked: Jöttél legyen békében.

10. Szemeid, melyeket nem vetted oly pénzre, mely nem a tied, világítani fognak neked a szörnyű sötétségben s homályban, a mint mondva van: *Tündökölni fog a sötétségben a te világosságod, és homályod olyan lesz, mint a délnek derűje.* (Jezsásjás LVIII, 10.) Füleid, melyekkel nem hallottál haszontalan dolgokat, ők hallanak számodra békét ezen a világon s hallják azt a más világon, a mint mondva van: *És füleid hallani fognak egy szót mögötted, mondván: ez az út, járjatok rajta, akár jobbra fordultok, akár bálra,* (u. o. XXX., 21.) Szád, mely nem beszélt rágalmozó beszédet és fáradozott a thóranulásban, érdemesnek találtatik arra, hogy a föltámadáskor hirdesse Isten dicsőségét s általa áldatnak meg azok, a kik áldást érdemeltek. Kezeid, melyekben nem találtatott rablott jószág s a melyeket nem szorítottad össze a jótékonyság elől —

mit tehetnek neked a jogtalanság fiai? mit az erőszak emberei? Lábaidd, melyek nem vonszoltak téged bűnös dologhoz — mit tehet neked a halál angyala?

Elébed tártam ezen szavakat: most már tégy úgy, a mint akarsz, de aztán ne mondd, hogy nem intettek meg téged,

V. FEJEZET.

A tudósnak magaviselete. Fokozatos tökéletesedés. Élünk úgy, mint a környezetünk.

1. A ki egyszer írástudó, ne egyék állva s ne igyék állva, ne törölje ki a tálat tisztára s ne nyalja le az ujjait és ne bőföggjön embertársa jelenlétében.

2. Kevés beszéd, kevés nevetés, kevés alvás, kevés élvezés, kevés «igen, igen», kevés «nem, nem».

3. Kell, hogy az ember mindig tudja, ki mellett ül, ki mellett áll, ki mellett lakomázik, kivel beszél együtt és kivel írja alá együtt az iratait.

4. Négy dolgon lehet megismerni az írástudót: az erszényén, a poharán, a haragján és öltözékén, némelyek azt mondják, beszédjén is.*

5. A thóra díszét képezi a bölcsesség, a bölcsesség díszét a szerénység, a szerénység díszét az istenfélés, az istenfélés díszét a vallásos gyakorlat, a vallásos gyakorlat díszét a jámbor életmód.

6. Nyolcz dologra kell vigyázni: az ember ne legyen ébren alvók között s ne aludjék az ébrenlevők között, ne sírjon a nevetők között s ne nevéssen a siránkozók között, ne üljön az állók között s ne álljon az ülők között; ne a bibliát olvassa, ha mások a misnát tanul-

ják, és ne tanulja a misnát, ha mások a bibliát olvas-
sák;* egyáltalában a szabály az: *az ember ne térjen el
a többi teremtések szokásaitól!*

VI. FEJEZET.

**Illemszabályok a tudós számára s általában. A vétek előz-
ményei s fokozatos fejlődése.**

1. Négy dolog csúnya az írástudótól: ne barangol-
jon egyedül sötét éjjel, ne menjen az utczára illatsze-
rekkel behintve, ne menjen az istenházába későbbben,
mint mások és ne társalogjon sokat a tudatlan pórnéppel.

2. A házba való belépésnél a nagy való előbbre, a
kimenésnél a kicsiny való előbbre; fölmenni a lajtör-
jára, előbb való a nagy, lemenni róla, előbb való a ki-
csiny; a gyülekező házba előbb való a nagy, a fog-
házba* előbb való a kicsiny; az áldásmondásnál előbb
való a nagy, a menésben levő köszönti azt, a ki vesz-
teg ül. Az ember ne dűleszkedjék olyannak a jelenlété-
ben, a ki nálánál nagyobb.

3. Mikor az ember föl-vágja a kenyeret, kezdje meg
a jól sült oldalon, és a midőn retket vagy hagymát akar
enni, kezdje meg a leveles részen.*

4. Ne fogjon az ember egy egész kenyeret s felsza-
kítja a fogai-val, aztán visszateszi az asztalra; midőn sok-
nak jelenlétében iszik, forduljon más oldalra s úgy
igyék.* Az ember az ivásnál se ne szürcsölgessen, se ne
igyék nagy kortyokat, se ne öntsön sokat a garatra.**

5. Az ember elnéző legyen, ha sérelem érte, s ne
keresse dicsőségét embertársának a megalázásában.

6. A véteknek kezdete a szívnek vágyakodása; mint második hozzájárul a gúnyolódás, mint harmadik a dölyfös érzület, mint negyedik a kegyetlenség, mint ötödik a henyélés, mint hatodik az oknélküli gyűlölet, mint hetedik az irigység, ezt épen mondotta bölcs Salamon: *Ha még úgy behízelt is a hangja, ne higgy neki, mert hétszeres undokság van a szívében.* (Példabeszédek, XXVI, 25.)

VII. FEJEZET.

A balga. Az írástudó. Erények s bűnök. Tisztelet szülők a tanítók iránt. A hallgatás.

1. Hét dolog jellemzi a balgát: beszél olyan előtt, a ki nálánál nagyobb a bölcseségben; belevág a másiknak a beszédjébe, elhamarkodva felel, nem kérdez tárgyszerűen s nem felel kellően; az elsöre utoljára felel, az utolsóra először; a mit nem hallott, rámondja ((hallottam», és nem ismeri el az igazságot.

2. Kell, hogy az írástudó ildomos legyen az evésben, az ivásban, a fürdésben, a test kenésében, a lábbeli felvételénél,* a járásában, az öltözékében, a hangjában, a köpésében és tűnjék ki jó tettei által.

3. Valamint a menyasszony visszavonultan él atyja házában, s csak akkor lép a nyilvánosság elé, midőn férjhez megy, a midőn aztán bátran mondhatja: «A ki tud ellenem valami tanúságot, az jöjjön s tanúskodjék») — úgy az írástudó is, kell hogy csendben végezze tetteit s híressé várjon szép életmódja által.

4. Fuss az igazság után s ne a hazugság után, a

becsületesség után s ne a rablás után, a szerénység után s ne a dölyfösség után, a béke után s ne a czivakodás után, az öregek tanácsa s ne az ifjak tanácsa után, inkább az orozslán, mint az asszony után.

5. Mi a tiszteletadás? etetni-itatni, ruhát földadni s lábbelit felhúzni, bevezetni-kivezetni: ezt kell tenni úgy az apával, mint a tanítóval, mint a tudóssal általában. S miben áll a «félelem»?* ne üljön s ne beszéljen az ő helyükön, s ne mondjon ellen az ő szavaiknak.

6. Rabbi Chijja így tanított: Jó a hallgatás a bölcseneknek, hát még a butáknak! Úgy mondja bölcs Salamon is: *A balga is, ha hallgat, bölcsnek tekintetik.* (Példabeszédek, XVII, 28.) — mondani sem kell, ha a bölcs hallgat.

VIII. FEJEZET.

Az írástudó alázkodó, választékos s engedékeny legyen. A véteknek következményei. Illemszabályok az asztalnál. Társalgás a tudósokkal. Illemszabályok a fürdőzésnél s a hátramenésnél.

1. Légy hajlékony, mint a nád, melyet mozgat a szél arra az oldalra, a hová akarja, mert a thóra csak olyanban valósul meg, a ki érületben alázkodó. Miért is hasonlítottatik össze a thóra a vízzel? mondandó: valamint a vizek nem szoknak menni magasabb helyre, hanem alacsonyabb helyre, azonképpen a thóra csak olyanban valósul meg, a ki érületében alázkodó.

2. Tartsd magadat távol a rúttól s a mi hozzá hasonló, és közeledj a tetszetős dologhoz s a mi hozzá hasonló, és őrizkedj attól az embertől, a ki neked tanácsot ad a maga módja szerint,*

3. A ki enged a maga álláspontjából,* annak engednek a bűneiből, a mint mondva van: *Ki oly mi, Isten! mint te? a ki megbocsájtod a vétket s elengeded a bünt* (Micha VII, 18.); kinek bocsátja meg a vétket? annak a ki a maga részéről is enged, ha megsértették.

4. A ki megalázkodik a thóra ügyében, utoljára is fel fog általa emelkedni, a mint mondva van: *Ha alázkodol, midőn emelkednek...* (Példabeszédek XXX, 32.), azaz, ha alázkodol a thóra ügyében, akkor emelkedés van. A ki búvárkodik a thóra szavaiban, annak hozzáadnak bölcseséget a bölcsességéhez, a mint mondva van: *Adj a bölcsnek s ő még bölcsőbb lesz*, (u. o. IX, 9.)

5. A mely időben az ember vétkezik, ránehezedik a félelem a többi teremtésektől, a mely időben pedig az ember nem vétkezik, az ő félelme nyugoszik a többi teremtéseken.

6. A ki semmibe sem vesz csak egy dolgot is a thórában, a kiirtást érdemli meg, a mint mondva van: *Mert az Úr igéjét vetette meg s parancsolatát szegte meg, kiirtva irtassék ki azon személy, a bűne jön rája*. (IV. Mózes XV, 31.) A ki semmibe sem veszi a kézmosás törvényét, kiszakíttatik a világból.*

7. A kinek nincsen szeméremérzete, az könnyen vétkezik, a mint mondva van: *Arczuknak kinyomata tanúskodik ellenük* (Jezsászás III, 9.), de a kinek van szeméremérzete, az nem egykönnyen vétkezik, a mint mondva van: *Hogy arcotokon legyen az Ő félelme, nehogy vétkezzetek*. (II. Mózes XX, 14.)

8. A ki előbb iszik, mint vendége, az csúfos; még csúfosabb az a vendég, a ki más vendéget hoz magával ; még annál is csúfosabb az, a ki előbb eszik, mint

az írástudó; vendég, a ki terhessé teszi magát a háziúrra nézve, csúfosabb mind a háromnál. Rabbi Meir azt mondja, az is csúfos, a ki a maga előtt fekvő ételből vesz egy darabot s odaadja a háziúr fiának. Ilyesmi egyszer megtörtént, s a háziúr agyonverte a fiát.*

9. A ki szolgálja (azaz tanul s időz nála) az írástudót, az felfogja annak előadását, és a ki nem fogja fel az előadását [s mégis önállóan dönt vallásos kérdéseken], az halált érdemel. — Rabbi Akiba monda: «A következőképen kezdődött a szolgálatom a tudósoknál. Egy ízben mentem az úton s találtam egy miczva-halottat,* és én fáradoztam vele, mintegy négy *mii* távolságra,** mígnem elvittem a temetőhelyre s eltemettem; mikor aztán hazamentem s előadtam a dolgot Rabbi Eliezer s Rabbi Józsuá előtt, azt mondták ők nekem: Minden egyes lépésért, melyet ő miatta tettél, úgy számítanak be neked, mintha ártatlan vért ontottál volna. Akkor így gondolkodtam magamban: Ha már akkor is, midőn nemes dolgot akartam tenni, bűnössé váltam, mint egy istentelen, hát még mikor nincs szándékomban jót tenni, mennyivel inkább s inkább! Ezen idő óta nem szüntem meg a tudósokat szolgálni*). Ugyancsak ő mondom: «A ki nem szolgálja a tudósokat, halált érdemel,*** a ki nem gyarapít, az veszít, és aki kihasználja a koronát (a thórát), lassanként elpusztul»

10. A ki a fürdőbe megy be, először tegye le a kabátját, aztán tegye le lábbelijét, azután tegye le a nadrágot, azután vesse le az ingét.

11. A ki a fürdőbe megy be, tiszteletet ad annak, a ki kimegy, a ki pedig az árnyékszékéből megy ki, tiszteletet ad annak, a ki oda bemegey.*

IX. FEJEZET.

Ne ítéljük meg másokat szigorúan, de mi magunk fogadjuk el az ítést. Szeretni kell az erényeket. Szegények befogadása. Megnyugvás Isten akaratában. Magaviselet. Vallásos s bűnös cselekedetek. Tudós s szegény elhalálózása. A békének fontossága Izrael a világegyetemben.

1. Rabi Eleazár ha-kappar* monda: Tartsd magad távol a hibáztatástól, hátha hibáztatnál másokat s te magad tovább vétkezel.**

2. Szeresd azt, a ki téged dorgál, hogy bölcseségedhez hozzátégy újabb bölcseséget, de gyűlöld azt, a ki téged dicsér, nehogy megfogyatkozzál bölcseségedben.

3. Szeresd a szerénységet, hogy betöltsed napjaidat ;* szeresd gyakorolni a szeretet műveit,** hogy megmenekülj a halálangyaltól; szeresd a szegényeket, nehogy gyermekeid ugyanoly sorsra jussanak; szeresd a tanházat, hogy gyermekeid a thóra tanulásához jussanak; szeresd az imaházat, hogy érdemed legyen minden nap.

4. Légy figyelmes a *s'ma* olvasásában s a *thefillában*,* hogy megmenekülj a túlvilági büntetéstől.

5. Házad tárva-nyitva legyen, hogy ne kelljen neked sem a táplálékban szűkölködnöd; vigyázz, hogy házaid ajtai ne legyenek zárva, midőn te lakomádhoz ülsz, mert máskülönben szegénységre jutsz.

6. Fogadd megnyugvással a csapásokat, melyek téged érnek, mert ezek mentenek meg téged a túlvilági büntetéstől. Légy figyelmes feleséged becsületére, nehogy magtalan nő váljék belőle. Örvendj, ha éhezők jönnek asztalodhoz s részt vesznek benne, hogy hosszú életű

légy ezen a világon s a másik világon. Örülj azon az alamizsnán, melyet kiadsz a házadból, hogy visszamaradjon tőled Isten haragja, a mint mondva van: *A titokban adott ajándék, visszatartja a haragot.* (Példabeszédek XXI, 44.)

7. Ha megőrzöd szádat rágalmazó beszédőtől, napjaid békében fognak eltelni; ha pedig arczátlanul viselkedel olyan emberrel szemben, a ki nagyobb náladnál, az lesz a vége, hogy a bélpoklosság betegségébe esel.*

8. Ha elvonod magad a vallásos parancsolatoktól, korán utolér téged a halál angyala; ha pedig készségesen felhasználod lábaidat, ha szegényt kell segíteni s vallásos parancsolatot teljesíteni, akkor beteljesedik rajtad az ige: *Áldott légy, midőn bemész, áldott légy, midőn kimész.* (V. Mózes XXVIII, 5.)

9. Ha ott hagyta a vallásos dolgot s bűnös dologgal foglalkoztál, az lesz a vége, hogy feleséged meghal a pestisben, a mint mondva van: *Te pedig ember fia — íme én elveszem tőled szemed gyönyörűségét pestis által.* (Ezékiel XXIV, 16.)

10. Ha sietsz a tudóst tisztelni, derék fiaid s leányaid lesznek, és ha sietsz szegényt tisztelni, olyan fiaid lesznek, a kik bírják a thórát s teljesítik a vallást Izraelben.

11. Ha azt látod, hogy egy tudós a meghalásban van, tépd miatta össze a ruháidat,* mialatt elköltözik tőled, és ha látod, hogy egy szegény hal meg, maradj körülötte, míg el nem helyezted őt a sírban, hogy majd egykoron a te halálodban békével nyugodjál fekvőhelyeden.

12. S ha tapasztalod felebarátodon, hogy elszegényedik s mindinkább hanyatlak melletted, ne bocsásd őt el

üresen, hogy megmenekülj minden bajtól, a mint mondva van: *A ki megtartja a parancsolatot* nem tapasztal semmi rosszat* (Koheleth VIII, 5.); s ha kölcsönadtál neki valamit szüksége idejében, beteljesedik rajtad az ige: *Egykoron kiáltani fogsz, s az Ur meghallgatja.* (Jezsajás LVIII, 9.)

13. Ha lealacsonyítod magadat, a Szent — áldott legyen ő — fel fog téged emelni, ha pedig nagygyá teszed magadat, a Szent — áldott legyen ő — le fog téged alacsonyítani.

14. Törekedj a béke után, hogy hirdessék a^te békeműveidet is, mint hirdetik Pinechasz, Eleazár fiának a békeművét.* Szintén így mondotta Rabbi Eleazár hakkappar** is : «Szeresd a békét s gyűlöld a czivakodást». Nagy dolog a béke, mert még azon esetben is, hogyha az izraeliták bálványimádásra vetemednek, de béke van közöttük, úgy szólván, maga a Menny sem bánthatja őket, a mint mondva van: *A bálványimádás szövetkezete Efraim, hagyd őt!* (Hósea IV, 17.); ha pedig czivakodás van közöttük, nézzük, mi mondatik róluk : *Meg oszolt az ő szívok, most bűnhődni fognak* (u. o. X, 2.), — ime : nagy dolog a béke s gyűlöletes a czivakodás.

15. Részletesen: Egy város, melyben czivakodás van, előbb-utóbb elpusztul; azt is mondják a bölcsek, hogy a czivakodás valamely városban kész vérontás. Egy imaház, melyben czivakodás uralkodik, előbb-utóbb a bálványimádás házává válik. Egy magánház, melyben czivakodás van, előbb-utóbb elpusztul. Ha két írástudó lakik egy városban, úgy szintén két törvényszék, s czivakodás van közöttük, a halál lesz a végük! Abba

Saul azt mondja, hogy a törvényszékek czivakodása egyenlő a világ romlásával.

16. Abba Iszi, Jóchanan fia, azt mondja Sámuelnek, a kisebbnek, nevében: «Ezen világ hasonlít az ember szemegolyójához; a fehérje, az az óceántenger, mely körül folyja az egész világot; a feketéje, az a lakott föld; a pupilla benne, az Jeruzsálem; a kép a pupillában, az a szent templom, mely vajha felépülne mihamarabb, a mi napjainkban, s egész Izrael házának napjaiban, ámen.

MÁSODIK KÉSZ.

I. FEJEZET.

A szentírásból vett idézetek alapján dicséret s a boldogság megígérése azoknak, a kik a személyes sértést nem veszik fel, a kik szerények, a kik családi életükben gondosak, a társadalmi s községi életben becsületesek s lelkiismeretesek.

1. Akik meg lesznek sértve, de ők nem sértenek, a kik hallják gyaláztatásukat s nem viszonzózzák, a kik megtartják a thórát szeretetből s belenyugodnak az őket ért csapásokba — azokról azt mondja az írás: *A kik Őt szeretik, olyanok, mint a felkelő nap a maga pompájában.* (Bírák V, 31.)

2. A kik megvetetteknek érzik magukat, a kik rútnak tünnek fel saját maguk előtt, a kik megfélemezik indulatukat s lealázzák érzületüket — azokról, azt mondja az írás: *így szól az Úr, Izrael megváltója, az ő szentje, erről a megvetett lélekről, erről a népek utálta járói, a hatalmasak ezen szolgájáról: király ok fogják*

látni s felkelnek előtte, fejedelmek s leborulnak. (Jezsajás XLIX, 7.)

3. A becsületesek, a titoktartók, a kik visszaszolgáltatják a rájuk bízott jószágot, a kik visszaadják a talált jószágot — ő róluk mondja az írás: *Szemeim ott csüngnek a föld megbízható emberein, hogy azok egykoron én mellettem időzzenek.* (Zsoltár Cl, 6.)

4. A ki úgy szereti feleségét, mint a saját életét, s a ki jobban megbecsüli őt, mint saját magát; a ki gyermekeit a helyes útra tereli, s a ki kiházasítja fiát, mihelyest eljutott az érett korhoz, még mielőtt bünt követne el — arról azt mondja az írás: *Tudni fogod, hogy béke van sátradban* (Jób V, 24.); *tudni fogodj hogy számos a te magzatod, hogy ivadékaik olyanok, mint a mezőnek füve,* (u. o. V, 25.)

5. A ki szereti szomszédjait, a ki magához fűzi a rokonait, a ki elveszi nővéreinek leányát,* a ki a szegénynek kölcsön ad egy fillért szüksége idején — arról azt mondja az írás: *Egykoron kiáltani fogsz s az Ur meghallgatja.* (Jezsajás LVIII, 9.)

6. A kik a pénzbeli levonásokat jámboran végzik, a kik igazságosan számítanak, a kik felkarolják a megtérőket s tanítják őket, hogy vissza ne essenek hibájukba — ő róluk azt mondja az írás: *Egykoron fölhasad a te világoosságod, mint a hajnal.* (Jezsajás LVIII, 8.)

7. A kik jámborsággal ítélnék s igazsággal intenek, a kiknek munkája tisztaság s a kiknek szíve tiszta — ő róluk azt mondja az írás: *Bizony jó az Isten Izraelnek, a tiszta szívűeknek.* (Zsoltár LXXIII, 1.)

8. A kik sóhajtoznak, jajveszékelnék s várakoznak a

segítségre, s a kik gyászolnak Jeruzsálem miatt — ő róluk azt mondja az írás: *Cselekedni Czión gyászolójának kedvéért, hogy adjak nekik díszet a hamu helyett**. (Jezsajás LXI, 3.)

9. Az irgalmasak, azok, a kik enni adnak az éhezőknek, inni a szomjasaknak, a kik felruházzák a mezteleket s a kik alamizsnát osztogatnak — ő róluk mondja az írás: *Mondjátok a jámborról, hogy jó lesz neki*, (u. o. III, 10.)

10. A szerények, a szégyenlősek, az alázatosak, az előzékenyek* s az Istenben bizók — ő róluk mondja az írás: *Ha kiejtesz egy szót, az beteljesedik számodra, és utaidon fénylik a világosság*. (Jób XXII, 28.)

11. A kik fáradoznak a thórában s a kik a thórát önmagáért tanulják, a kik utána járnak a vallásos parancsolatoknak s ügyelnek a vallásos törvényekre — ő róluk mondja az írás: *Boldog azon ember, a ki én reám hallgat, szorgalmatoskodván az én csarnokaim mellett napól-napra*. (Példabeszédek VIII, 34.)

12. A kik keresik az igazat s jót akarnak népüknek, a kik a község bajaiban részt vesznek, s a kik hozzájuk szegődnek akkor, mikor szorongatásban vannak — ő róluk mondja az írás: *Jó az Úr annak, a ki erősség a szorongatás napján s ő szereti azokat, a kik benne bíznak*. (Náhum I, 7.)

II. FEJEZET.

Az ember gyarlósága s semmis volta. Az előkelő ember is alá van vetve az emberi test állati funkcióinak. Másoknak becsülete s az ájtatosság.

1. Ben Azaj monda: «A ki a következő négy dolgot a szívére veszi s szeme előtt tartja, nem igen fog vétkezni; honnan jött, hová megy, ki a bírája s mivé lesz. Honnan jött? a sötétség helyéről. S hová megy? a féreg s a kukacz birodalmába. Honnan jött? a tisztátlanság forrásából. S hová megy? tisztátlanná tenni másokat. S ki a bírája? tudd meg, hogy bírája nem hús s vérből való, hanem a minden teremtmények ura ő, áldott legyen a neve! S mivé lesz ? por, kukacz s féreg, a mint mondva van: *Bizony az ember kukacz, s az ember fia csak féreg**. (Jób XXV, 6.)

2. Eabbi Eliezer, Jákob fia monda: «Egy előkelő s híres ember, a ki csúfos dolgokat bocsájt ki szájából, ugyan mihez hasonló? Hasonló egy nagy palotához, melyben el van helyezve a cserző műhelynek a csatornája; minden járókelő azt mondja: Mily szép volna ezen palota, ha nem volna belé vezetve a cserző műhely csatornája! Épen ilyen az előkelő s híres ember, a ki csúfos dolgokat ejt ki a száján. Pedig ha az ember illó olajt, balzsamot vagy valami fűszer-félét választana ki a gyomrából, hogy büszkélkednék ő akkor a többi teremtesek fölött!

3. Midőn II. Eleazár, A zárj a fia, elhalálozott, bementek hozzája a tanítványai s oda ültek elébe. Mondák neki: «Tanítónk! mondj nekünk egy czikkelyt! «Ő pedig monda nekik: «Fiaim, mit tanítsak? Vigyázatok, kérlek, egyik a másiknak a becsületére, s a midőn imádkozni álltok, tudnotok kell, hogy ki előtt imádkoztok, mert épen e miatt fogtok a jövődő életre érdemeseknek találatni.»

III. FEJEZET.

Ildomosság. A testi fogyatkozást nem szabad kigúnyolni. Az engedékenység. Illemszabályok tanító s tanítvány közt, a tanítványok egymás között, gazda s vendég között.

1. Légy mindig ildomos, úgy a bemenésed, mint a távozásod alkalmával; kevés legyen az egyéb foglalkozásod s foglalkozzáll a thórával.

2. Rabbi Simeon, Eleazár fiával, megesett a következő történet. Ő épen Csordatoronyból* jött a tanítója házából, számaron nyargalt, a tengerpart mellett sétálván. Egyszerre csak lát egy szerfelett csúnya embert. Megszólítja: «Te barom! jaj be rútak lehetnek a tetteid! hát ilyen csúnyák lehetnek a bűneid! S felele amaz: «Mit tehetnél? Menj el s mondd meg annak a mesternek, aki engem alkotott, hogy milyen csúnya holmit alkotott ... R. Simeon, Eleazár fia, most azonnal leszállt a szamaráról s odaterült lábaihoz, mondván: «Uram, megkövetlek téged». Amaz pedig monda: «Én meg nem bocsájtok neked, míg nem elmész ahhoz a mesterhez, a ki engem alkotott s meg-

mondod neki, milyen rút holmit készített*), Ó még könnyörögve utána ment egy fél *mil*-re.** Midőn a városbeliek hallották, hogy közeleg, elébe mentek s mondák: «üdvöz légy, tanítónk!» Amaz ember pedig monda: «Kit neveztek ti tanítónak?» S ők mondák : «Hát ezt, a ki utánad járkál». Erre amaz: «Ha ez tanító, Isten ments', hogy sok legyen hozzá hasonló Izraelben!» Erre ők: «Ugyan mit vétett ellened?» S felelé amaz, hogy így meg így tett velem. Ők aztán kérték: «Mégis csak bocsáss meg neki!» Amaz pedig monda: «Jó, megbocsájtok neki, ám ezentúl ne tegyen ilyesmit». — Azon órában még előadást tartott R. Simeon a nagy tanházában s monda: «Mindig puha légy, mint a nád s ne légy kemény, mint a czédrus.*** A nád, ha mind a négy világtájáról megindul is a szél, ő is velük mozog, s a midőn megáll a szél, áll a nád is; mi is lesz a nád-ból? Írotollá képes válni, melylyel a *széfer thóra*-t**** írják. Ámde más a czédrus; ha észak-nyugoti szél indul meg, oldalvást törik el, a dél-keleti szél pedig ledönti gyökeréről s felborítja; íme az eredmény: a czédrus, mely felfordult gyökereiből — utoljára is jönnek az ácsok s összevagdalmazzák s beborítanak vele házakat, a többit pedig a tűzre hányják; azért mondják a bölcsek: Légy puha, mint a nád s ne légy kemény, mint a czédrus».

3. Hogyan ad az ember tanítójának tiszteletet? Ha ketten az úton mennek, a tanító legyen jobbról, nem pedig balról; ha hárman vannak, a tanító legyen középpütt, még pedig akképen, hogy a tanító középen van, a nagyobb annak jobb felől, a kisebb annak bal felől.

4. A ki tanítóját kíséri, ne váljon el tőle, míg engedelmet ki nem kéri; ha mindketten egyenrangú tanulók, vegyenek engedelmet egyik a másikatól.

5. A házi úr előbb lép be, azután csak a vendég, midőn kimennek, előbb lép ki a vendég, a házi úr pedig utána; a ki pedig társától válik el, akár ő az előkelőbb, akár a társa, illik mondani: «Engedj távoynom».

IV. FEJEZET.

Az illedelemről folytatólagosan. Magától Istentől lehet illedelem tanulni. Szükséges a bölcs elővigyázat.

1. Ne váljon el az ember sem tanítójától, sem társától, míg nem kér tőle engedelmet; minden ember tanulhat illedelemet magától Istentől, a ki azt monda Ábrahámnak, a mi ösatyánknak: «Van-e te benned jó modor?» s ő azt monda: «Világnak ura! igen is.»*

2. Másnak a házába soha se lépjen az ember hirtelen ; itt is magától Istentől lehet illedelemet tanulni, a ki előbb megállt a paradicsomkert ajtaján s onnan szólította Ádámot, a mint mondva van : *S monda neki: hol vagy ?* (I. Mózes III, 9.)

3. Minden emberre úgy kell gyanakodni, mint valami rablóra s mégis tisztelni kell őt, mint Rabban Gamliel patriarchát.* Történt Kabbi Józsuával, hogy ő befogadott magához egy embert s adott neki enni-inni, aztán felvitte a padlásra s elvonta alóla a lajtorját. Mit tett már most azon férfiú? Felkelt az éj közepén, összeszedett sok holmit s bekötötte a ruhájába; mikor pedig

le akart szállni, leesett a padlásról s eltörte a nyakát. Reggelre kelve oda megy R. Józsva s megtalálja s azt mondja neki: «Te haszontalan! lám, így kell bánni a magad fajtájú emberekkel». Amaz pedig szólt: «Rabbi, nem tudtam, hogy elvetted alólam a lajtorját». Ez pedig monda: «Haszontalan! te nem is tudod, hogy már tegnap vigyáztunk reád». Ez oknál fogva monda R. Józsva: «Minden emberre úgy kell gyanakodni, mint valami rablóra, s mégis tisztelni kell őt, mint R. Gamlielt».

V. FEJEZET.

Illemszabályok az asztal fölött. Az ételt nem kell mohón követelni. Táncz a lakodalomban. Mértékletes s modoros evés és ivás.

1. A ki vendégségbe megy egy házba, az tegyen meg mindent, a mire a házigazda felszólítja.

2. A lakoma közben ne legyen az ember nagyon is akaratos. Az «öreg» Hillel-lel történt, hogy lakomát rendezett egy ember tiszteletére. Egyszer csak jön egy szegény s megáll az ajtó mellett, s monda: «Rabbi! ma kellene hazavinnem a feleségemet s énnekem nincs semmi eledelem*). Arra Hillel felesége veszi az egész kész lakomát s odaadja neki. Azután gyúrt más tésztát s főzött más ételt s elébük tette. Ő pedig monda: «Lányom, miért váráttál bennünket oly soká?» Arra az asszony elbeszélte a történetet. S ő monda: «Jól van lányom, mindjárt eleve a jó oldalról ítélek meg, gondoltam, hogy a mit teszel, az tetszetős Istennek!»

2. Lehet hagyni maradékot a sütemény félebből, de nem a főtt ételből.

4. A menyasszony tiszteletére elrendelt táncz* milyen legyen? Sammáj háza azt mondja, a szerint, hogy milyen a menyasszony; Hillel háza pedig azt mondja: Énekelni kell «szép s szende menyasszonyi). Sammáj háza monda Hillel házának: «Hát szerintetek a sánta s vak menyasszonynak is kell mondani: «szép s szende menyasszony*), hiszen a thóra azt parancsolja: *A hazug szótól tartsd magad távol?*» (II. Mózes XXIII, 7.). Hillel iskolája pedig feleli: «Ha valaki a piacon rosszul vásárolt, vájjon dicsérni vagy ócsárolni kell-e előtte az árut? nemde dicsérni kell?» Azért mondják a bölcsek: Az ember mindig igyekezzék a többi teremtésekkel összhangban lenni.

5. Az ember ne vágja fel a kenyeret a gyenge részen, hanem a kemény részen*, s egy tojás nagyságú darabot ne tartson az ember a kezében, s ha mégis teszi, akkor éhenkórász s falánk.

6. S hogy legyen az ivás? kétszerre kiinni a serleget, az ildomos, háromszorra, az már a fenhéjázás jele.

VI. FEJEZET.

Szabályok az asztal fölött, folytatólagosan. Az evés, ivás s fűrés ideje s mértéke. Három főerény.

1. Ha két ember ül az asztalnál, előbb a nagyobbik nyúljon hozzá s azután a kisebbik; ha pedig a kisebbik nyúl előbb hozzá, úgy ez falánknak mondható.

2. Történt Rabbi Akibával, hogy lakomát adott tanít-

ványainak. Behoztak kétféle ételt, nyersét s főttet. Előbb a nyers ételt tették elébük. Az okos tanítvány megfogta a csomót az egyik kézzel, s a másikkal ki akart húzni egy szálat, midőn pedig nem ment, elvette róla a kezét s csupaszon ette meg a kenyerét. A nevetlen pedig megragadta az egyik kezével az egész csomót s beleharapott a fogával. E. Akiba pedig mondá neki: «Nem úgy fiam, hanem tedd rá a markodat a tálban s tépd». Azután elébük tették a főtt ételt, ettek, ittak, jóllaktak. A végén azt mondta: «Mindezt csak azért tettem veletek, hogy megtudjam, van-e bennetek modor vagy nincs».

3. Ne egyék az ember s ne igyon tíz óra előtt* és ne fürdjék a fürdőben tíz óra előtt.

4. Meleg vízből megárt a sok s használ a kevés, borból megárt a sok s használ a kevés.

5. Három dolog egyenértékű egymással: a bölcsesség, az istenfélés s a szerénység.

VII. FEJEZET.

Illemszabályok a vendéglátó s a vendég számára. Ne keltsünk másban csalóka érzelmet ; ártatlan rászedés is tilos.

1. A ki vendégségbe megy egy házba, ne mondja: Adjatok nekem enni, míg amazok nem kínálják.

2. Ha beöntenek a poharába, várjon egy kicsit s aztán igyék.* S meddig várjon? meleg italnál háromszor, hidegnél négyszer. Rabbi Juda azt mondja, ez csak galileai serlegre nézve áll, a Judea-beli serlegnél azonban várhat, a míg csak kell s azután ihatik.

3. Ne mondja az ember a felebarátjának: «Jer, egyél nálam, úgy a mint te adtál nekem enni», mert ez a kamat egy neme. Jeruzsálemben úgy szoktak tenni, hogy a vendéglátásból valóságos lakodalmat csaptak*.

4. Ne küldjön az ember felebarátjának bort a hordóban akképen, hogy felül olaj van benne, mert ebből halál származhatik; történt ugyanis egy emberrel, a ki lakodalmat csinált a fiának, mikor pedig jött a vendégsereg s asztalhoz ültek, ő be akarta hozni a bort s ime, látta, hogy a hordó olajjal van tele; szégyenében felakasztotta magát s meghalt.

5. Nem szabad a társunknak mondani: «Végy magadnak olajt» s a korsó üres, mert ilyen módon lekenyerezi a másikat semmivel.

6. Ne unszolja az ember a társát, hogy egyék nála, midőn tudja, hogy nem fog enni, és ne kínálgassa vagy küldözzessen neki ajándékokat, midőn tudja, hogy nem fogadja el.

7. Ne adjon neki inni újbort óbor gyanánt, mert ez a rablás egy neme. Hogyha inni ad fuvarosainak, ne mondja a fuvarosoknak: Toljátok félre ezen hordót s adjátok ide a másikat — mert ez is a rablásnak egy neme.

8. Ha elmegy a piaczon a gabonakereskedők mellett, ne mondja nekik: Hogy adjátok az árút? midőn nem is akar venni, mert megörvendezteti a kereskedőt semmivel.

VIII. FEJEZET.

Újabb illemszabályok az asztal fölött. Az ételeket nem szabad meggyalázni. Vendég s asztalszolga. Vendég s gazda. Vendég s a gazdának gyermekei.

1. Ne vágjon az ember kenyeret a tál fölött, [nehogy a morzsák beleessenek], de lehet a tálat kitörölni egy darab kenyérral. Ne szedje az ember a morzsákat össze s ne tegye az asztalra összegyűjtve, mert ezzel kellemtelenséget okoz a társának. Továbbá ne harapjon le az ember a kenyérből, hogy aztán visszategye a tálba. Úgy szintén ne harapjon le az ember azon darabból, melyet társának akar adni, mert nem minden embernek a természete egyenlő*. Továbbá ne igyék az ember a pohárból s aztán odaadja a társának, mert az ilyesmi életveszélyes is.**

2. Ne tegye az ember az asztalra a poharat, melyet kiürített, hanem tartsa a kezében, míg jön a szolgál s adja át neki.

3. Öt dolgot mondott Rabbi:* Ne tegyünk nyers húst a kenyérrre s a serlegre, sem tálat a kenyérrre, ne hajítsuk a kenyeret s ne támasszuk a tálat kenyérrrel, és ne üljünk az ételekre: mind azért, mivel ez az ételnek meggyalázása volna.

4. A ki vendégségben van egy lakománál, ne fogja részét s odaadja a szolgának, mert hátha ezáltal valami botrány történnék a lakomán, hanem vegye magához, tegye maga elé, azután odaadhatja neki.

5. Mihelyt a vendégek egyszer bementek a házi úrhoz, ne távozzanak másképpen, mint a házi úr engedelmével.

6. Abból, a mi előttük fekszik, ne adjanak a gazda gyermekének, hacsak engedelmet nem kérnek a gazdától. Történt ugyanis egy emberrel, a ki éhínség idején meghívott három vendéget; volt pedig neki három tojása s azt eléjük tette; egyszerre csak jön a házi gazdának a fia s odaáll eléjük, fogja az egyik a maga részét s neki adja, úgy a második, úgy a harmadik is. Mikor aztán bejött az apa, észreveszi, hogy egy tojást a szájában tart, egyet-egyed pedig a két kezében; hirtelen felemeli a fiút még egyszer oly magasra, mint maga volt, a földhöz csapja, úgy hogy meghalt. Midőn az anya ezt látta, hogy fia meghalt, felment a háztetőre, levetette magát s meghalt. Midőn most már az apa mindezt látta, ő is levetette magát a tetőről s meghalt. Ekkor monda Rabbi Eliezer, Jákob fia: Három lélek veszett el ezen dolog miatt.

IX. FEJEZET.

Illemszabályok a fürdőben; ima, levetkőzés, öltözködés, frottírozás, beszélgetés a fürdőben, tisztaság, másokra való tekintet.

1. A ki a fürdőházba megy, mondja ezt: «Legyen a te akaratod, Uram istenem, hogy engedj bemennem békével s kimennem békével s hazamennem békével; ments meg ezen s hasonló tűzfürdőtől a jövendő életben».*

2. Mielőtt bemenne, így tegyen: lehúzza lábbelijét, leteszi süvegét, leteszi kabátját, feloldja övét, leveti ingét, azután feloldja alsó nadrágját, megfürdik, ki megy; odahozván neki a törülközőt, megszáritja fejét

s azután megszáritja a többi tagokat; odahozván neki az olajat, bekeni fejét s azután bekeni a többi tagokat; azután felölti alsó nadrágját, felölti ingét, felkötí övét, felveszi a kabátját, felteszi süvegét, azután felhúzza lábbelijét, még pedig előbb a jobbikat, aztán a balt, midőn pedig leveti, előbb a balt, azután a jobbikat.

3. A ki fürödni megy, ne dörzsöltesse s ne vakartassa magát s ne hengergesse magát a márványon*. Történt Rabban Gamliel-lel, hogy gyengélkedett, hát a márványra hullatták az olajat, de ő nem élt vele.

4. Rabban Simeon, Gamliel fia, monda: A ki hentereg a márványon, az a számárnak a társa; a ki eszik az utcán, a kutyának a társa; némelyek szerint tanúnak sem hiteles.

5. Ne vigyen az ember magával üveget a fürdőbe, mert az veszélyes s ne köpjön ki az ember a fürdőházban, mert az is veszélyes;* egyáltalában sehol se köpjön az ember más előtt.

6. A fürdőt illető szabályokat el szabad mondani a fürdőben, [más thórai beszédet nem]. Ne kérdezzünk s felelgezzünk* olyan helyen a fürdőben, a hol legtöbben már meztelenek, sem olyan helyen, a hol a legtöbben ruhában vannak; a többség ruhában, a kisebbség ruha nélkül, annyi, mintha mindnyájan ruhában volnának; a többség ruha nélkül, a kisebbség ruhában, annyi, mintha mindannyian meztelenek volnának.

7. A fürdőházban ne tudakozódjunk felebarátunk jóléte iránt, mert az veszélyes lehet; ha valaki mégis kérdez, mondjuk: «Fürdőben vagyunk»; mások szerint csak válaszoljunk, nincs abban semmi.

8. Ne lógassa ki az ember lábait a kád szélén, maga pedig elterül benne, mert ez illetlen dolog.

9. A fürdőházban ne mondja egyik a másikának: «Cspad felém a vizet kezeddél», s a ki mégis mondja, nem megy ki onnan épségben.* Rabbi Jehuda azt mondja, hogy ez csak úgy áll, ha a víz kevés, de sok víznél ez még csak előnyös.

10. A ki kétszer fürdik s kétszer merül alá, az csúnya dolog.*

11. A ki beburkolja magát a kabátjában s a gőzteremben áll, ez megrabolja a többit; a ki pedig a községet rabolja meg, hogy teheti azt jóvá? menjen hát s ásson csatornákat, kutakat s vermeket, építsen utakat s tereket, akkor megbocsájtást nyer.

X. FEJEZET.

Életveszélylyel járó dolgok. Áldástalan keresetforrások. A vérontással egyártékű bűnök. A túlvilági boldogság eljátszása.

A dőlyfösség jelei. Estéli ima. Az utasnak imája.

1. A ki hajnalban, kakasszólás előtt, egyedül útnak indul, életét veszélyezteti; Rabbi Jásijah azt mondja, hogy legalább is két kakasszólást várjon be, még pedig közepes korú kakas legyen, a kakasról ugyanis mondván: *Ki helyezett a vesékbe bölcseséget, vagy ki adott eszességet a kakasnak?* (Jób XXXVIII, 36.)

2. Egy az útról hazatérő ember, a ki mindjárt fürödni megy, eret vágat, lerészegedik s a földön alszik, életét veszélyezteti.

3. A ki meztelenül áll gyertya- vagy holdvilágnál, életét veszélyezteti.*

4. A ki kevert italokat iszik s olyan italokat, melyek az éjjelen át fedetlenül álltak, életét veszélyezteti az ebben rejlő veszedelem miatt.*

5. A ki szájával vagy egyik kezével patakoktól, forrásokból s cziszternákból iszik, életét veszélyezteti a bennök levő finom száralakú fereg miatt.

6. Ha valaki eret vágat s nyomban rá böjtöl, az életét veszélyezteti.

7. A thóra-, thefillin- s mezuzá-írók, ők maguk, üzlettársaik s üzlettársaiknak társai soha sem látnak áldást a mesterségükön.*

8. A kik tisztátlan hallal s zsírral kereskednek, soha sem látnak áldást; a ki náddal s pálczákkal üzérkedik, soha sem lát áldást rajta.*

9. Eabbi Akiba monda: A ki munkát végez a szombat- s ünnepnapok előestéjén, kilencz órától kezdve,* soha sem fog áldást látni rajta. Továbbá azt mondja E. Akiba, hogy írástudók Ab böjtnapján is szünetelnek a munkával s vajha mindenki követné példájukat!

10. A kik kivagdadják a fákat, kisebb házi állatokat tenyésztenek* s a zсібárus kereskedők, nem látnak áldást a mesterségükön.

11. A ki eladja a thóratekerceset, ha egyébként szüksége nincs is rá, a ki áruba bocsátja lányát, még ha nem volna neki enni valója sem, az soha sem fog áldást tapasztalni.

12. Eabbi Izsák monda: A ki rágalmaz, az mintha vért ontana, a mint mondva van: *Ne járjon rágalmazó a te népedben s ne állj embertársad vére mellett.* (III. Mózes XIX, 16.) Rabbi Eliezer monda: A ki gyűlöli felebarátját, az mintha vért ontana, a mint mondva van:

Ha valaki ellensége felebarátjának — s agyonveri (V. Mózes XIX., 11.). Ben Azaj monda: A ki gyűlöli feleségét, olyan, mintha vért ontana, a mint mondva van: *S felhoz ellene hamis állításokat* (u. o. XXII, 14.), végre majd tanukat bérel fel ellene s a megkövezetésre juttatja.

13. Rabbi Jósze monda: A ki kiszámítja az idők végét, az nem részese a túlvilági életnek. A hamis próféta s a rágalmazó nyelvű, nem részese a túlvilági életnek. A ki gyűlöli a tudósokat, nem részese a túlvilági életnek.

14. Rabbi Meir monda: Ha van imaház a városban s valaki nem jár el oda, az halált érdemel, hát még a tanházat illetőleg, melyben a thórának számtalan parancsolatát adják elő! Továbbá azt mondja E. Meir: Ha van írástudó a városban, s valaki nem tanul nála, az halált érdemel, a mint mondva van: *Az Úr igéjét vetette meg.* (IV. Mózes XV, 31.)

15. A ki feloldja saruit, s úgy megy az utcára, az a fenhéjazókhoz tartozik; ha palástját oldalvást veti, a süvegét hátra tolja, a thefillin szijjait a kezében viszi s mindezt akkor igazítja meg, mikor az utcán megy, akkor a fenhéjazókhoz tartozik. A fenhéjazás pedig olyan, mint a bálványimádás.

16. A ki aludni megy, mondja: «Dicsértessék, a ki az álom békóit bocsátja szemeimre» stb. A ki felébred álmából, mondja: «Istenem, a lélek, melyet belém adtál, tiszta» stb. A ki az álom közben másik oldalára fordul, mondja: «Dicsértessék, a ki látókká teszi a vakokat*). Midőn megmossa arczát, mondja: «Dicsértessék, a ki eltávolítja az álmot szemeimből» stb.*

17. Midőn felöltözött s kimegy az utczára, mondja:*
«Legyen a te akaratod Uram istenem, hogy engem vezérelj békében s támogassál békével, és tégy engem a kegy, a szeretet s az irgalom tárgyává a te szemeidben s mindenkinek szemében, ki engem lát; hozz engem vissza házamba békével s ments meg engem az úton minden ellenségtől s orvtámadástól; ments meg engem a gonosz nyelvtől, ne engedj bűnbe, hibába s vétékbe esnem s ne hagyj engem botlani valamely dologban. Legyen a te akaratod, Uram istenem, hogy látnom engedd Jeruzsálem örömét!»

JEGYZETEK.

A római számok a fejezetet, az arabs számok a cikkelyt jelentik; ha egy cikkelyhez két vagy több jegyzet tartozik, akkor ezek * által lesznek egymástól megkülönböztetve.

Az első részhez.

I, 1. Az Írástudó rendszeren egy kis emelvényen ült az előadás alatt, a tanítványok éhez képest ((lábainál ültek», sokszor a puszta földön, a földre terített ruhájukon. A szövegbeli szavaknak azonban az az értelmük is lehet, hogy a tanítványok tisztességtudásból csak tisztességesen felöltözve jelentek meg a tanházban a mester «lábainál».

I, 4. V. ö. IV. Mózes XVI. fejezet.

I, 8. * Ráchel Lea javára lemondott arról a jogáról, hogy előbb legyen felesége Jákobnak; így adja elő a talmud Bába bathra 123 a. — Dávid előzékenysége Saul iránt a szentírásból ismeretes.

I, 8. ** A midrás szerint Jákob nem csókolta meg Józsefet, mikor hosszú évek után találkozott vele Egyiptomban, mivel Jákob épen reggeli imáját végezte.

II, 9. Ugyanígy Aboth III, 12. A szövegben, «thischóreth» szó áll, melyet némelyek «ifjúság»-al fordítanak.

III, 8. Azaz tégy eleget a törvénynek akkor, mikor a szentelt tárgyat (p. o. a gabonának a tizedét) elkülöníted (a szentélynek adod) s akkor, mikor azt a törvény szerint elfogyasztod. A jelenkorban nem dívnak többé az ilyenmő törvények (levitikus tisztaság).

IV, 2. * A szövegben *midda* szó van, melyet nehéz magyarul visszaadni; az értelme körülbelül az, hogy az írott tör-

vénnyel foglalkozni magában véve szükséges és kívánatos ugyan, de az nem elegendő arra, hogy a vallást úgy lehessen megismerni, mint azt a hagyomány — a misna — megállapítja; ámde még a misna is, magyarázatra szorul, úgy hogy a valódi vallásos életet csak a talmudból lehet megtanulni. Ne feledjük, hogy azok, a kiktől ezen mondás származik, talmudtudósok voltak.

IV, 2. * A misna magát a törvényt ismerteti, a talmud csak fejtegeti, részletezi, minden oldalról megvitatja a törvényt; a megvitatás azonban ne legyen öncél, hanem a törvényes gyakorlat ismertetése, azaz a fődolog a misna ismerete s tanulmányozása maradjon.

IV, 3. A jámbor zsidó felfogás szerint a világ a thóra kedvéért, vagy — amint mi mondanók — az erkölcsösség megvalósulása kedvéért áll fenn; a ki csökkenti a thóra hatályát, pusztítást okoz tehát a világban.

IV, 5. Azaz a mostani s a jövő élet örömeiben.

V, 4. Három ezen dolgok közül a héberben rokon hangzású szavak által fejeztetnek ki: *kisz*, *kösz*, *Imasz* s alkalmasint azért állították vígy össze. Értelme az, hogy a tudós kiválik keresetének tisztasága, evés-ivásának modora s higgadsága által, mely jelességek több ízben fel vannak említve a jelen műben.

V, 6. Az írott törvényről s a misnáról 1. fent IV, 2 s a hozzá való jegyzetet.

VI, 2. «A kitüntetésnél mindig előbbre való a nagy ember, a meggyaláznál mindig előbb való akis ember»—így mondja a talmud Berachoth HI a.

VI, 3. Ezen kívánság csak azt akarja mondani, hogy az a mi magában véve, természeténél fogva szebb, jobb, az ember által is előnyben részesüljön.

VI, 4. * Az akkori időben ez volt a jó ízlés.

VI, 4. ** A szövegben nagyon markánsan kifejezve, mit alig lehet más nyelven elérni.

VII, 2. Lásd alább, második rész IX, 2.

VII, 5. Vonatkozik azon kétféle kitételre, melylyel a szülők iránti tisztelet a szentírásban meghagyatik : II. Mózes XX, 12

utiszeldfi atyádat s anyádat; III. Mózes XIX, 3 *kiki félje-anyját s atyját*. A tanító iránti tisztelet hasonló természetű, mint a szelők iránti.

VIII, 2. Önző szándékból.

VIII, 3. A szövegben *middotli*, (v. ö. fent a jegyzetet IV, 2-höz), a mi tulajdonságot jelent, azaz a ki enged a maga természetéből, (ha haragos, nem tölti ki boszuját s más eféle).

VIII, 6. Az evés előtti kézmosás — *netilath jadajim ...* a talmudi korszakban egyik ismertető sajátága volt az Írástudóknak, melyre azonban a pór nép nem ügyelt; de ép azért a mi szabályzatunk, mely az Írástudók számára készült, a kézmosást elengedhetetlen kötelességévé teszi a tudósoknak.

VIII, 8. Készletesebben alább, második rész VIII, 6.

VIII, 9. * «Méth miezva» olyan halott, kit senki sem temet el s a kivel foglalkozni tehát minden zsidó számára nagy «miczva» (kötelesség).

VIII, 9. ** «Mil» a görög «miiion» s a latin «mille», körülbelül egy negyed órányi járóföld, négy «mil» valamivel több mint egy órai járóföld.

VIII, 9. *** Igen erős kitétel, melylyel csak annak akarnak kifejezést adni, hogy okvetlenül szükséges a tudósokkal személyesen érintkezni.

VIII, 11. «Tiszteletet adni» e helyütt annyi, mint elsőbbséget adni a be-, illetőleg a kilépésre.

IX, 1. * «Ha-kappar» Rabbi Eleazarnak mellékneve (attribútuma), bizonytalan jelentésű.

IX, 1. ** V. ö. fent I, 10.

IX, 3. * A hagyomány szerint Mózes, a ki szerény volt (IV. Mózes XII, 3.), teljesen ((betöltötte) napjait, azaz épen kerek százhusz évet élt.

IX, 3. ** Héberül *gemiluth chaszádím*, sokat kifejező szó, melylyel a jöttvéis legnemesebb nemei jelöltetnek.

IX, 4. Most közönségesen *semáne cszré* a neve.

IX, 7. Mint a rágalmazó Mirjam IV. Mózes XII, 10 szerint.

IX, 11. A ruhaszöttépés — *keria* — a gyász jele s nemcsak szülők s közeli rokonok elhalálózása alkalmával történik, hanem valamely nevezetes írástudó elhunytakor is.

IX, 12. A versben «micva» : későbbi nyelvhasználat szerint = jó cselekedet.

IX, 14. * Lásd IV. Mózes XXJ. fejezet.

IX, 14. ** V. ö. fent IX, 1-hez való jegyzetet.

A második részhez.

I, 5. A zsidó törvény tudvalevőleg megengedi, hogy a nagybátya feleségül vegye az unokahúgát. «A nővérnek a leánya» itt alkalmasint azért emeltetik ki, mivel rendes körülmények között a korán férjhez menő nőtestvérek szokott oly lánya lenni, kit a nagybátya elvehet; gondolni kell továbbá a soknejűség idejére, midőn a férfiú minden perczen új nőt vehetett a házhoz. Nagy erény ezen dolog akkor, mikor a nővér esetleg özvegy s nem bír leányáról gondoskodni.

I, 8. A gyászolók hamut szoktak hinteni a fejükre.

I, 10. A szövegben ismét «thischóreth», v. ö. fent, első rész II, 9. jegyzet.

III, 2. * «Csordatorony» (héberül *Miydal éder*) egy helység neve; eredetileg alkalmasint csak őrtorony a pásztorok számára, v. ö. I. Mózes XXXV, 21.

III, 2. ** Lásd fent, első rész VIII, 9., jegyzet.

III, 2. *** Ezen mondat képezi az előadás témáját.

III, 2. **** A nyilvános istentiszteleten használt thóratekeres Írására csak bizonyos, pontosan megállapított anyagot szabad használni.

IV, 1. Kissé homályos, v. ö. Beresith rabba XVIII, 22 s 33-hoz.

IV, 3. Megelőzőleg ety történet van elbeszélve, mely szerint egy római utazás alkalmával Rabban Gamliel patriarcha kiváló tiszteletnek volt a tárgya.

V, 4. A menyasszony tiszteletére a vendégek nagy vigalmat fejtettek ki, ugráltak, tánczoltak, énekeltek, hordó borokat gurítottak előtte (b. Kethuboth 16 b). Itt arról a formuláról van szó, melylyel a menyasszonyt szokás volt üdvözölni.

V, 5. V. ö. fent, első rész, VI, 3. Az egész kenyér felvágá-

sánál azért ügyeltek a felvágás helyére, mivel illik, hogy az áldást — beracha — a szebb alkatrész fölött mondjuk el.

VI, 3. A régiek a napot aképp osztották fel, hogy a nappalra is, az éjjelre is állandóan 12 óra jutott; «négy rész» a nappalból tehát az jelenti, hogy a nappal kezdetétől, reggeli hat órától, négy óra múlt el, azaz tíz óra van.

VII, 2. A palesztinai bor igen erős lévén, vegyíteni kellett; a mi tételünk már most azt kívánja, hogy a megtörtént vegyítés után várjon egy kicsit az ember. Judéában nagy serlegekben jött a bor az asztalra, az ilyen serlegnél nem finnyáság az, ha az ember az ivás közben többször pauzáit.

VII, 3. A szöveg itt igen homályos és csak valószínű értelmét lehet adni.

VIII, 1. * Némely ember undorodik ettől, némelyik nem.

VIII, 1. ** Hátha ugyanis a vendég nagyon finnyás természetű, undorodik, de tisztességtudásból kellenlül kiissza, a mi megárthat neki.

VIII, 3. «Babbi» par excellence azon nagy törvény tudós, a ki a harmadik század elején a misnát szerkesztette s kortársainak mintegy tanítója lett. Valódi neve E. Jehuda.

IX, 1. Akkori időben a fürdő alatt tűz égett s a fürdővendégek voltaképen a tűzön jártak ; innen a gondolatmenet.

IX, 3. Ezt szokták ugyanis a görögök és rómaiak tenni, kiknél a vakaró vas (görögül *stlengis*, latinul *slru/iis*) egy fürdőben sem hiányzott.

IX, 5. Mert hátha valaki megcsömörlik rajta.

IX, 6. ((Kérdezgetni s felelgetni" annyi mint talmudi diskusszióba ereszkedni, már pedig szent jellegű beszéd ne folyjon a fürdőben, mely egészben véve mégis csak undok hely).

IX, 9. ^A passzus egy kicsit homályos.

IX, 10. jennek az értelmét sem tudni egész biztosan,

X, 3. Ez a szemérmertlenség netovábbja, az ilyen ember pusztuljon.

X, 4. Keleten igen sok a mérges állat (kígyó, skorpió, mérges legyek s férgek), a fedetlenül álló vízbe tehát belékerülhetett ilyen mérges anyag.

X, 7. A talmud (Peszáchim 50 b) szerint azért, hogy meg

ne gazdagodjanak, a mikor aztán felhagynának a mesterségükkel s nem volna senki, a ki ezen kellékeket elkészítené. Az idézett helyen azonban más ok is van s ez alkalmasint a valódi: Ezen szent tárgyak készítése igen nagy fokú lelkiismeretességet s jámborságot igényel, mivel azonban ez a legtöbb esetben nincs meg, nincs a kereseten Isten áldása sem.

X, 8. Mivel az egész kereset az emberek megtévesztésén alapszik.

X, 9. Az időbeosztásról 1. fent, VI, 3., jegyzet.

X, 10. Kisebb házi állatok tenyésztését rendőri okokból nem tűrték meg Jeruzsálemben, 1. Tószeftha Bába kama VIII, 17.

X, 16. Mindezen imadarabok most a közönséges imakönyvben is megvannak s a mindennapi imarendhez tartoznak.

X, 17. Ezen ima, legalább törzsoke neki, most a mi imakönyveinkben az uti imát képezi, minek tényleg jobban megfelelel, mint ha csak az egyszerű városba való kimenésről volna szó.

Idézetek a szentírásból.

A szentírási könyv, fejezet és vers után zárjelben következik a hely, hol a jelen munkában az idézet előfordul; *A* az első, *B* a második részt, a római szám a fejezetet, az arabs szám a cikkelyt jelenti.

I. Mózes III, 9 (B IV, 2).

II. M. XX, 14 (A VIII, 7).

XXIII, 7 (B V, 4).

III. M. XIX, 16 (B X, 12).

IV. M. XV, 31 (A VIII, 6).

XV, 31 (B X, 14).

V. M. VII, 10 (A II, 13).

XXVIII, 5 (A IX, 8). XIX,

11 (B X, 12). XXII, 14

(u. o.).

Bírák V, 31 (B I, 1).

Jezsajás LVIII, 10 (A IV, 10).

XXX, 21 (u. o.). III, 9 (A

VIII, 7). LVIII, 9 (A IX,

12). XLIX, 7 (B I, 2).

LVIII, 9 (B I, 5). LVIII,

8 (B I, 6). LXI, 3 (B I, 8)

III, 10 (B I, 9).

Ezékiel XXIV, 6 (A IX, 9).

Hósea IV, 17 (/ xX, 14). X,

2 (u. o.).

Micha VII, 18 (A VIII, 3).

Náchum I, 7 (B I, 12).

Habakuk II, 6 (A II, 8).

Haggaj II, 8 (A IV, 3).

Zsoltár CIII, 20 (A IV, 5).

CI, 6 (B I, 3). LXXIII, 1
(B I, 6).
Példabeszédek XXIII, 5 (A
IV, 4). XXVI, 25 (A VI,
6). XVII, 28 (A VII, 6).
XXX, 32 (A VIII, 4). XIX,

9 (u. o.). XXI, 44 (A IX,
6). VIII, 34 (B I, 11).
Jób V, 24 (B I, 4). V, 25 (u.
o.). XXII, 28 (B I, lü).
XXV, 6 (B II, 1). XXXVIII,
36 (B X, 1).
Kócheleth VIII, 5 (IX, 12).

Tulajdonnevek.

Ab (B X, 9) a zsinagógai év-
nek ötödik hónapja.

Abba, kdajdonnevek mellett a
méltóság jelölése.

Abiram (A I, 4), bibliai sze-
mély.

Ábrahám, az ősatya (B III,
2. IV, 1).

Ádám, az első ember (B
IV, 2).

Aktba, rabbi, a második szá-
zadban (A VIII, 9. B VI,
2. X, 9).

Azaj, rabbi az első században,
teljes névvel [Simeon] ben
Azaj, (B II, 1. X, 12).

Azarja, Eleazar rabbi atyja
(B II, 3).

Ben ~ fiú, tulajdonnevek
előtt.

Chidka, rabbi (A I. 9).

Chijja, rabbi, a harmadik
század elején (A VII. 6).

Czion, hegy Jeruzsálemben
(B I, 8).

Dáthan, bibliai személy (A I, 4).

Dávid, a nagy király (A I, 8).

Efraim, előkelő törzs az északi
Izraelben (A IX, 14).

Eleazar 1) Pinechasz apja,
bibliai személy (A IX, 14),
2) rabbi, ha-kappar mellék-
névvel (A IX, 1. 14), 3)
rabbi, Azarja fia (B II, 3),
4) Simeon rabbinak atyja
(B III, 2).

Eliezer 1) ben Hyrkanos,
rabbi a 2. század elején (A
VIII, 9), 2) Jákob fia, rabbi
(B II, 2. X, 12).

Galilaea, Palesztina északi
része (B VII, 2).

Gamliel, patriarcha az első
században (B IX, 3. 4).

Hillel, híres rabbi az első
század elején (B V, 2. 4).

iszi (annyi mint József), rabbi
(A IX, 16).

Izrael (A IX, 10. 16. B
III, 2).

Izraeliták (A IX, 14).

Izsák, rabbi (B X, 12).

Jákob 1) az ősatya (A I, S),
 2) Eliezer rabbinak apja
 (B II, 2).
Jósija, rabbi, 3. század (BX, 1).
Jehitda, rabbi (B VII, 2.
 IX, 9).
Jeruzsálem, (A IX, 16. B I,
 8. VII, 3).
Jóh, bibliai személy (A I, 4).
Jóchanan, Iszi apja (A IX, 16).
József, bibliai személy (A I, 8).
Jászé, rabbi (B X, 13).
Józsua, rabbi (A VIII, 9. B
 IV, 3).
Judaea, Palesztina déli része
 (B VII, 2).
Len, az ősanya (A I, 8).
Meir, rabbi, a 2. században
 (A VIII, 8. B IX, 14).
Pinehasz, bibliai személy (A
 IX, 14).
Rahhan, a patriarchák vagyis

a szánbedrin elnökeinek
 kitüntető címe.
ilahhi = tanító, az írástudók
 címe.
Jiabhl mint tulajdonnév annyi
 mint B. Juda patriarcha
 (B VIII, 3).
Brichel, az ősanya (A I, 8).
Salamon, a bölcs király (A
 VI, 6. VII, 6).
Sammaj, híres rabbi az első
 század elején, iskolát alapí-
 tott, melynek neve «S. háza»
 (B V, 4).
Sámuel, rabbi, «kis» mellék-
 névvel (A IX, 16).
Saul 1) a király (A I, 8). 2)
 rabbi (A IX, 15).
Simeon, rabbi 1) Gamliel pat-
 riarcba fia (B IX, 4). 2)
 Jóchaj fia (B II, 1. III, 2).